

Краљица Наталија Обреновић, МОЈЕ УСПОМЕНЕ,
приредила и предговор написала Љубинка Трговчевић,
Српска књижевна задруга, Београд 1999, 218 страна

Српска мемоарска литература 19. века се не може похвалити великим бројем радова чији су аутори жене, а још је мање успомена, сећања и дневника који су сигурност архива и скривеност приватних збирки заменили местом на полицама кућних библиотека и књижара. Међу рукописима за које се данас зна, а нису доступни читаоцима су кратак дневник Анке Обреновић, успомене Савке Суботић, Делфе Иванић, Милице Бабовић-Бакић. Жене су увек, било да су мотиве за писање налазиле у истинском списатељском жару (као Милица Стојадиновић Српкиња), тренутној моди (млада Анка Обреновић је, по узору на девојке у Француској, записивала дневне догађаје) или у осећању супружничке и породичне солидарности (нпр. Милева Алимпић, Ана Луњевица, Љубица Љотић), писале из "другог плана". Према разноликог образовања, инвентивности и моћи запажања, ауторкама је ова позадинска позиција пружала и извесну предност: ослобађала их је од актуелних политичких, партијских, често и "херојских" захтева времена које су мушкарци-писци мемоара морали имати у виду. Посматрачко поље жена било је зато више усмерено на породицу, свакодневницу и друштво, што је са становишта данашњих истраживача прошлости подједнако важно

као и политичка и партијска борба и ратови.

Успомене краљице Наталије Обреновић само донекле стоје у опреци са овим што је речено. У њима се преплићу "мушка" самоувереност у исправност политичких опредељења и женствена емотивност када разлози за таква убеђења пресахну. Реч је о прворазредном мемоарском спису, краљевским мемоарима, који су реткост на нашем простору. Историја овог рукописа је веома занимљива. Један препис краљица Наталија је предала Јовану Жујовићу 1915. који га је, по свој прилици, превео са француског и предао Архиву Српске краљевске академије после Првог светског рата. Оригинал рукописа краљица је задржала и после њене смрти (1941) налазио се у поседу Косте Цукића, а кад је он умро, краљичину заоставштину је наследила Мира Траиловић, те је тако доспела у земљу. После њене смрти (1989) рукопис је похрањен у Архиву САНУ. Осим Успомена, краљица Наталија је саставила и збирку изрека, лепих мисли и поезије "Impressions". Написала је и један спис о београдском друштву који је, како је сама навела, уништила јер јој се учинио превише опор и злослутан.

Мемоари краљице Наталије откривају много више од оног што је она можда желела да саопшти о себи, свом

детинству и животу кнегиње, касније краљице у Србији до августа 1887. године, када се рукопис завршава. Рођена као Наталија Петровна Кешко 1859. у Фиренци, у румунско-руској племићкој породици која је одавала склад и љубав, имала је несрећу да веома рано остане без оца, а потом и без мајке. Тиме објашњава своју, и за ондашње прилике, веома рану удају (1876) за кнеза Милана Обреновића. Ступила је на престо у време када је Источна криза била на врхунцу, а Србија пред ратом и великим догађајима. Стицање независности 1878, територијално проширење, а потом заокрет у спољној политици ка суседној Аустро-Угарској, проглашење Краљевине и трагични Српско-бугарски рат 1885, уз сталне унутрашње политичке тензије, обележили су првих десет година њеног живота у Србији.

На личном плану, драма у односима са мужем као да се одвијала од самог почетка. Наталија је истакла велику обострану заљубљеност, којој је ишло у прилог и рођење престолонаследника краља Александра 1876, али и то да су се већ тада назирали корени сукоба владалачког пара. Непостојан и хировит, краљ Милан је супрузи замерао русофилство, непопустљивост и емотивну хладноћу, чак и превратничке намере. Она се за веома високо постављени праг достојанства грчевито држала, осећајући сваки његов "грех" као нешто што је њој намењено и као знак непоштовања. Њихов коначан разлаз и краљичино протеривање 1891. показали су и сву незрелост водећих политичких личности у Србији.

Трагичан след догађаја у Наталијиним животу наставио се и наредних година. Настанивши се у Бијарицу, моденском летовалишту на југу Француске, одржавала је везе само са неколицином проверених пријатеља у Београду. Борећи се за сина, покушала је да га веже за себе помоћу дворске даме Драге Машин. Обоје их је дубоко

презрела када су се венчали 1900. године, јер је њен син погазио све идеје о владарским дужностима, али и њена аристократска начела до којих је много држала. Била је толико погођена да је 1902. напустила православну веру, којој је била искрено одана и прешла је у католичанство. После Првог светског рата, током кога је помагала Србију и српске избеглице и рањенике, прешла је у Париз. Живела је усамљено, у манастиру *Notre Dame d'Orléans* и помагала је сиромашне и болесне. Умрла је 5. маја 1941.

Централно место у "Успоменама" имају односи краљице Наталије са мужем, што је свакако разумљиво јер је текст написан непосредно после њиховог несрећног разлаза. Општи утисак који читалац стиче је да се краљ Милан у ствари прибојавао ове јаке и стабилне жене, чије је поштовање начела и схватање дужности било у супротности са његовом несрећеном природом. Јачина личности и самоувереност видљиви су и у језику и динамичном стилу писања, који је додатно обогатио превод Иванке Павловић. Искрена и отворена, Наталија није крила слабости: осетљивост на своју лепоту, велику амбицију и претерани понос, који ју је често спречавао да покаже емоције. Није крила ни велику љубав према Русији коју је у потпуности идеализовала. Велика наклоност коју је осећала према Де Тозију, италијанском посланику и касније према грофу Кевенхилеру, аустро-угарском посланику, приказује краљицу Наталију у нешто другачијем светлу од оног које су јој наменили савременици.

Премда се неке њене оцене о српским политичарима и Србији могу многим учинити претераним, сасвим је извесно да је Србију веома волела и да је осећала као своју домовину. То је и показала борећи се за њене интересе у најкритичнијим тренуцима Српско-бугарског рата, потом поклањајући своју имовину Београдском универзитету и помажући Србима током ра-

това у овом веку. Ценећи изнад свега правичност и оданост, она је са пуно тоpline писала о неким личностима са којима је остала велики пријатељ током својих изгнаничких година (Јован Жујовић, Милутин Гарашанин, Риста и Јелена Данић). Окупивши око себе виђеније жене, много енергије је уложила на претварању двора у Београду у владалачку кућу уређену према правилима европских дворова. Међутим, њена амбиција се није исцрпљивала на увођењу етикеције, него је предано ра-

дила на окупљању и ангажовању жена у оним областима јавног живота које су им биле доступне (покровитељство над "Београдским женским друштвом", часописом "Домаћица" и Вишом девојачком школом").

Лако је наслутити да се ради о не свакидашњој личности и богатом и вредном тексту, који са одличним предговором и ненаметљивим приређивачким интервенцијама Љубинке Трговчевић, свакако представља мали културни догађај за нас.

Ана Столић